

Міжнародний центр перспективних досліджень
і Європейсько-українське енергетичне агентство

Другий європейсько-український енергетичний день
31 травня – 1 червня 2011 р., Київ, Україна

Звіт про підсумки конференції:
аналіз і рекомендації

Другий європейсько-український енергетичний день відбувся в Києві 31 травня – 1 червня. У ньому брали участь близько 250 експертів, керівників вищої ланки провідних компаній, представників спеціалізованих некомерційних організацій, державних органів влади, донорських організацій та ін. з 13 країн (Австрії, Болгарії, Великої Британії, Греції, Ізраїлю, Латвії, Німеччини, Норвегії, Польщі, Росії, Туреччини, Чехії, Швеції), а також близько 70 журналістів з місцевих і міжнародних засобів масової інформації. Захід організували Європейсько-українське енергетичне агентство та компанія Conference House. Офіційний партнер – Компанія СКМ. Партнери: Universal Bank, концерн «Сен-Гобен» (власник бренду «ISOVER»), Arzinger LF, компанія Alfa Laval. Генеральний авіаперевізник – Міжнародні авіалінії України. Генеральний партнер зі зв'язків з громадськістю: комунікаційна група PRT. Партнери секції «Фінансування біоенергетичних проектів»: Landesbank Berlin AG і Німецьке агентство відновлюваної енергетики (FNR). Захід відбувся за підтримки: Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України, Федерального міністерства продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів (BMELV), GFA Consulting Group.

Додаткова інформація, зворотний зв'язок і документи конференції:

www.energyday.com.ua

Європейсько-українське енергетичне агентство (ЄУЕА) – це неприбуткова Асоціація, заснована 2009 року для реалізації спільних європейсько-українських ініціатив щодо сталого розвитку суспільства, ефективного використання енергії та впровадження екологічно чистих технологій. ЄУЕА має на меті сприяти енергозбереженню та розвитку альтернативних джерел енергії на стадіях виробництва, транспортування та споживання енергії через інформування (про європейські ініціативи в Україні, технології та ноу-хау, а також проекти українських підприємств), лобіювання (адаптація українського законодавства до європейських стандартів) та ініціювання проектів (сприяння інвестиціям і підтримка проектів на початкових стадіях).

Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД) – провідний український незалежний аналітичний центр, заснований за ініціативи Інституту відкритого суспільства 1994 року. Відтоді МЦПД займається процесами демократизації України. Мета Центру – створити базу для вироблення економічної, соціальної, зовнішньої політики України за європейськими стандартами.

Автори: Вівіка Вільямс і Ларіон Лозовий, Міжнародний центр перспективних досліджень

ДРУГИЙ ЄВРОПЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ДЕНЬ

В Україні вже не перше десятиліття триває процес реформування енергетичного сектору. Зважаючи на масштаб викликів, єдиний спосіб для уряду досягти результату – об'єднати зусилля з приватним сектором, який, зі свого боку, прагне інвестувати. Потенціал для інновацій та інвестицій не підлягає сумніву. Через інтенсивне використання енергії та суттєву залежність від імпорту енергоносіїв дедалі важливішим стає енергозбереження та використання альтернативних джерел енергії. Ще один стимул до змін – вступ України в Європейське енергетичне співтовариство, умовою якого є впровадження жорстких заходів із підвищення енергоефективності, Директив ЄС, пов'язаних з відновлюваними та іншими джерелами енергії. У світлі цих викликів українською важливо залучити активний приватний сектор для пришвидшення прогресу та стимулювання української економіки через впровадження чистих і ефективних технологій виробництва енергії.

Огляд

31 травня – 1 червня 2011 року Європейсько-українське енергетичне агентство (ЄУЕА) та компанія Conference House організували конференцію, присвячену розвитку ринку альтернативних і енергоефективних технологій. Її мета – зібрати разом представників зацікавлених сторін з уряду й бізнесу для обговорення та аналізу майбутнього української енергетики. Серед ключових питань учасники конференції обговорювали, зокрема, оновлення Енергетичної стратегії України та вплив Угоди про Енергетичне Співтовариство на ринки енергоефективності і відновлюваних джерел енергії в Україні. Ще один важливий аспект, який розглядали на заході, – використання приватних і державних інвестицій для прискореного впровадження більш ефективних і екологічних технологій в Україні.

Конференція складалася з тематичних дискусій, на яких доповідачі представляли свої стратегії, аналізували конкретні практичні приклади та надавали рекомендації. Нижче наведено стислі підсумки всіх панельних дискусій, а також відповідні рекомендації.

Програма конференції:

Вітальне слово та основні тези

Тематична дискусія 1: Нова енергетична стратегія України.

Тематична дискусія 2: Енергетичне Співтовариство – вплив на бізнес в Україні.

Тематична дискусія 3: Фінансування біоенергетичних проектів.

Тематична дискусія 4: Фінансування в енергетичний сектор – за що платять інвестори?

Тематична дискусія 5: Енергоефективність: приклади з практики.

Тематична дискусія 6: Альтернативна енергія: приклади з практики.

Вітальне слово та основні тези

Дейв Янг, голова Ради Європейсько-українського енергетичного агентства

Микола Пашкевич, голова Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України

Посол Жозе Мануель Пінту Тейшейра, голова Делегації Європейського Союзу в Україні

Дискусію про відновлювані джерела енергії та енергоефективність в Україні, поза сумнівом, варто винести на громадське обговорення. Хоча Україна має великий потенціал, його реалізація відбувається надзвичайно повільно. Добре продумана структура енергетики допоможе зменшити шкоду для довкілля та завдяки підвищенню енергоефективності дасть змогу вивести з використання об'єкти, що функціонують незадовільно.

Будь-який стратегічний підхід має включати громадський сектор та малий і середній бізнес, а також ефективно використовувати державні закупівлі для здійснення енергетичних проєктів. Хоча Євросоюз називає енергоефективність ключовим пріоритетом, він повинен робити набагато більше для досягнення своїх власних амбітних цілей «20–20»¹. Прагнення та стратегія ЄС могли б слугувати зразком для України в її намаганні досягти подібних цілей.

Доповідачі, які виступали з вітальним словом і основними тезами, представили спільне бачення, яке полягає в тому, що приватний сектор має брати на себе активнішу роль, а уряд – забезпечити узгодженішу стратегію. Посол Жозе Мануель Пінту Тейшейра запитав прямо: «Як Україна може стати кращою?» і надав загальні рекомендації, про які докладніше йтиметься в тематичних дискусіях:

- виконати директиви, передбачені Угодою про Енергетичне Співтовариство;
- приєднатися та дотримуватися Ініціативи прозорості видобувних галузей;
- вживати заходів галузевої політики для регулювання енергоспоживання (demand-side management).

¹ Енергетична стратегія ЄС ставить за мету зменшити споживання енергії на 20% до 2020 року.

Тематична дискусія 1: Нова енергетична стратегія України

Модератор: **Георгі Готев**, старший редактор, EurActiv (Бельгія)

Учасники дискусії:

Микола Пашкевич, голова Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України

Володимир Макуха, заступник міністра енергетики та вугільної промисловості України

Ганс Райн, керівник операційної секції III (енергетика, транспорт і довкілля) Представництва Європейського Союзу в Україні

Йонас Моберг, голова Секретаріату, EITI

Астрід Манрот, старший спеціаліст з енергетики, Світовий банк в Україні

Андре Куусвек, директор і регіональний менеджер в Україні, Європейський банк реконструкції та розвитку

Посол Стефан Гуллгрєн, Посольство Швеції в Україні

Ніалл Калленс, перший секретар з енергетичної політики та керівник торговельного відділу Посольства Великої Британії в Києві

Іван Плачков, міністр палива та енергетики України в 2005–2006 роках, депутат Київської міської ради

Дейв Янг, голова Ради Європейсько-українського енергетичного агентства

Через стару інфраструктуру та в результаті використання багатьма індустриальними підприємствами застарілих методів виробництва Україна є однією з найбільш енергоємних економік у регіоні. У поточній енергетичній стратегії України про цю проблему не йдеться, натомість увагу зосереджено переважно на короткотермінових питаннях. Неурядові організації та міністерства мають бути локомотивами, які зроблять

енергоефективність стратегічним пріоритетом енергетичного сектору та займатимуться реалізацією місцевих і передбачених міжнародними угодами реформ.

Інтегруючись у ринок ЄС, можна досягти середньотермінових цілей, але Україні потрібна всеосяжна довготермінова стратегія, яка охопила б усі галузі, що споживають великі обсяги енергії. Акцент потрібно робити не на вартості інвестицій, а на довготермінових вигодах інвестування, особливо з огляду на те, що інвестиції в енергоефективність зазвичай мають привабливий термін повернення коштів. Тому є сенс робити більший акцент на енергоефективності. Приклади успішних країн, зокрема Швеції, свідчать: більша увага до енергоефективності може підвищувати конкурентоспроможність компаній.

Торік Україна оголосила про свої наміри приєднатися до Ініціативи прозорості видобувних галузей (EITI). Якщо до цього кроку поставитися серйозно, він міг би знизити рівень корупції та поліпшити відносини між урядом, бізнесом і населенням. У

минулому Нафтогаз наголошував, що вся його фінансова інформація доступна в інтернеті, але щоб знайти та порівняти надані цією компанією цифри з урядовими даними, потрібно чимало часу та терпіння. Звітування про платежі компаній повинно бути прозорим і відбуватися в зручний спосіб, тобто у вигляді одного легкодоступного, методично укладеного документа. Однак ця система звітування повинна бути розроблена та стандартизована українським урядом після співпраці із зацікавленими сторонами. Підзвітність змушує бути менш марнотратними і більш ефективними.

Хоча законодавство здатне забезпечити сталість певної політики, населення також може та повинно вимагати реформ, даючи їм поштовх своїми діями. Прозорість у споживанні – застосування лічильників – зменшує використання енергії. Споживачі можуть достатньо точно прив'язати рівень споживання до ціни та стежити за своїми діями для зменшення витрат. Як результат, енергоінтенсивність зменшується і, якщо зробити її пріоритетом, це призведе до підвищення енергоефективності. А якщо уряд підтримуватиме зв'язки з громадськістю та ключовими гравцями ринку, вони спільно могли б популяризувати реформи, пояснюючи, чому необхідно підвищити ціни на енергію. Учасники погодилися, що публічні інформаційні кампанії не просто замало використовуються – їх взагалі майже немає. Розроблення таких програм і створення системи розповсюдження інформації потребують допомоги міжнародної спільноти.

Попри допомогу міжнародних організацій, 15 років намагання реформувати український енергетичний сектор не дали очікуваних успіхів. Україна не спромоглася завершити реструктуризацію в енергетичному секторі чи приватизацію енергетичних компаній. Проте багато держав ЄС стоять перед такими самими викликами, що постали через взяті зобов'язання відповідати вимогам так званого Третього енергетичного пакета. Україна почала наближати своє законодавство до міжнародних

стандартів, але цей процес далекий від завершення. Наближення не означає увідповіднення, і без докладного аналізу того, чому галузева реформа не була успішною, виконання відповідних вимог неможливе.

Рекомендації:

1. *Енергоефективність має стати стратегічним пріоритетом державної політики та енергетичної стратегії України.* Енергозбереження та енергоефективність означає посилення енергетичної безпеки.
2. *Політику потрібно реалізувати в конкретних заходах.* Наприклад, стабільна, стала система оподаткування привабить інвесторів. *Необхідно забезпечити реалізацію чинної політики* та за потреби переглядати її. Відповідне законодавство часто є найбільшою перешкодою.
3. *Субсидування заходів з енергоефективності не дає бажаних результатів.* Натомість потрібно карати марнотратне витрачання енергоресурсів, внаслідок чого неефективно використовувати енергію стане дорожче.
4. *Треба скасувати вимогу щодо «місцевої складової» для стимулювання інвестицій,* оскільки компанії не можуть точно передбачити до початку проекту необхідні ресурси у відсотках. У довготерміновій перспективі не так важливо, хто є інвестором чи який відсоток обладнання вироблено на внутрішньому ринку. Важлива наявність пропозиції та вибору.
5. *Споживачі повинні мати змогу підписувати двосторонні угоди з енергопостачальниками,* що сприятиме ринковій конкуренції та підвищить якість надаваних послуг.
6. *Необхідно розробити тарифну методологію, яка уможливить повну окупність.* Нині амортизацію та вартість заміни обладнання не беруть до уваги під час обчислення тарифів. Зелений тариф, запроваджений 2009 року, – потрібний крок, але він не є функціональною схемою, яка справді може заохочувати інвестиції.
7. Потрібно внести зміни до Бюджетного кодексу, які дадуть змогу міській владі брати достатньо великі позики для розроблення та виконання проектів модернізації інфраструктури муніципалітетів. Це питання особливо важливе для Е5Р (Фонд східноєвропейського партнерства з енергоефективності), чиїми можливостями немає змоги сповна користуватися через обмеження в чинному Бюджетному кодексі.
8. Зміни до нової енергетичної стратегії потрібно *публічно обговорювати з відповідними зацікавленими сторонами та НУО.* Уряд повинен *посилити свою комунікаційну стратегію* та відігравати активнішу роль у роз'ясненні населенню суті реформ і їх необхідності.
9. Енергетична стратегія України має містити *надійні індикатори майбутніх енергетичних потреб.* Для ефективної енергетичної стратегії необхідні міжгалузеве бачення та співпраця із зацікавленими сторонами в усіх галузях.

Тематична дискусія 2: Енергетичне Співтовариство – вплив на бізнес в Україні

Модератор: **Олена Рибак**, директор, Європейсько-українське енергетичне агентство

Учасники дискусії:

Віолета Когальніцеану, голова підрозділу інфраструктури, Секретаріат Енергетичного Співтовариства

Габрієла Крету, експерт з питань електроенергетики, Секретаріат Енергетичного Співтовариства

Ільдар Газізуллін, старший економіст, Міжнародний центр перспективних досліджень

Наталія Ємченко, директор зі зв'язків з громадськістю та комунікацій, СКМ

Вольфрам Ребок, старший партнер, юридична фірма Arzinger, член ради ЄУЕА

Попри те, що для держав – кандидатів до ЄС Договір про Енергетичне Співтовариство часто виявляється частиною процесу вступу до Євросоюзу, Україна як член Європейського енергетичного співтовариства має рівні права та обов'язки із цими країнами. Європейське енергетичне співтовариство – це платформа для співпраці в енергетичній сфері та інтеграції до Європейського Союзу. Підписавши Договір, Україна юридично зобов'язалася включити багато директив у власне законодавство.

Україна суттєво відстає від інших країн – учасниць Європейського енергетичного співтовариства у сфері енергоефективності. Порівняно з країнами – членами Організації економічного співробітництва та розвитку енергоемність України втричі вища. Крім того, очікується, що до 2030 року споживання електроенергії різко зросте. Українська економіка, за словами одного з учасників дискусії, – це монстр, який живиться дешевою енергією. Тільки зовнішні чинники, як-от зростання цін на енергію або міжнародні зобов'язання, можуть спонукати чиновників переглянути споживання енергії та сісти на енергетичну дієту. Після приєднання до Європейського енергетичного співтовариства така мотивація, здається, нарешті з'явилася.

Щоб наздогнати Європу за рівнем енергоефективності, Україні знадобляться великі інвестиції, здебільшого з приватного сектору. За даними СКМ, загальна потреба у фінансуванні може перевищити 110 млрд дол. США впродовж наступних 20 років. Учасники погодилися, що енергоефективність не є привабливою концепцією для багатьох підприємств, і запропонували переконати бізнесменів за допомогою поняття конкурентоспроможності. Пояснивши власникам підприємств, що конкурентоспроможність і енергоефективність безпосередньо пов'язані між собою, можна зробити енергоефективність головним пріоритетом. Багато компаній вже розуміють цей факт, але ще не відобразили це розуміння у своєму стратегічному плануванні.

Україна також зобов'язана надати плани виконання Директиви ЄС щодо відновлюваної енергії. Частка відновлюваної енергії в структурі української енергетики наразі дуже низька – менш як 3%. Два найбільші виклики на шляху до поліпшення цього показника – встановлення національних

індикативних цілей для енергії, виробленої з відновлюваних джерел, і транспорту, який використовує біопаливо, а також залучення інвесторів. Для першого необхідно обчислити «цілі 2020» відповідно до методології ЄС і розробити Національний план дій з відновлюваної енергетики на основі шаблону, який використовують держави – члени ЄС. Для другого Україна повинна буде застосувати низку стимулів. Потрібно дати зрозуміти підприємствам, що хоча відновлювана енергія й дорога, збитки від використання викопних видів палива на зразок вугілля ще вищі. Крім того, у довготерміновій перспективі відновлювана енергія буде вже не настільки дорогою, як раніше. Вартість інвестування у відновлювану енергію за останні кілька років суттєво зменшилася.

Крім того, Україна зобов'язана прийняти шість ключових директив у сфері захисту довкілля: про зменшення вмісту сірки в рідкому пальному (1999/32/ЄС), про обмеження викидів забруднювальних речовин в атмосферу з великих спалювальних установок (2001/80/ЄС), про участь громадськості в розробленні планів і програм, що стосуються довкілля (2003/35/ЄС), про оцінку впливу державних і приватних проектів на довкілля (97/11/ЄС & 85/337/ЄЕС) і про охорону диких птахів (79/409/ЄЕС). Єдині з цих нормативних актів, які є цілком «новими» для України, – це директиви щодо вмісту сірки та великих спалювальних установок. Елементи інших актів уже присутні в підписаних Україною після здобуття незалежності рамкових конвенціях, ухвалених в Орхусі, Еспо та Рамсарі. Загалом вартість виконання цих директив дуже висока. За деякими оцінками, для виконання однієї лише директиви про великі спалювальні установки (2001/80/ЄС) потрібні будуть інвестиції на суму до 20 млрд дол. США.

Однак екологічному компоненту Договору про Енергетичне Співтовариство зазвичай приділяють менше уваги, ніж реформі енергетичного ринку чи безпеці постачань. Учасники дискусії спробували подолати цей дисбаланс і продемонструвати діловому сектору можливі вигоди від повного виконання екологічних вимог Енергетичного Співтовариства. Якщо Україна успішно виконає ці директиви, енергія та паливо, вироблені в екологічно чистий спосіб, користуватимуться підвищеним попитом на інтегрованому європейському ринку. До того ж національне законодавство у сфері довкілля стане більш передбачуваним і підприємства зможуть точно планувати своє виробництво, знаючи вимоги щодо викидів, крайні терміни виконання, розміри податків і штрафів. Нарешті, інвестування в рішення, безпечні для довкілля, та використання найкращих наявних технологій поліпшать імідж низки підприємств. Утім, з погляду бізнесу екологічні положення Договору про Енергетичне Співтовариство досі видаються сумішшю витрат і вигод.

Рекомендації:

1. *Розглянути можливість доручити заходи з підвищення енергоефективності зовнішнім виконавцям.* Хоча це рішення не є панацеєю, у низці випадків воно було ефективним і економічно вигідним.
2. *Заснувати фонд енергоефективності.* За умов правильної організації такі фонди можуть допомогти у фінансуванні комерційно життєздатних проектів і в розбудові управлінської спроможності.
3. *Індекси енергоефективності, як-от недавно розроблений СКМ Енергетичний індекс, створюють стимули для поліпшення енергоефективності в Україні завдяки порівнянню показників кожного регіону з показниками ЄС та оцінці потенціалу енергозбереження.* Стандартизована методологія моніторингу надзвичайно важлива для оцінювання поступу в енергоефективних технологіях.
4. Інвестори повинні мати певність, що *план енергетичних реформ, передбачених Договором, виконуватиметься за графіком.* Лише тоді компанії матимуть змогу добре зважити варіанти виконання положень Договору.
5. *Важливим є порядок виконання вимог Договору про Енергетичне Співтовариство.* Нереалістично очікувати, що екологічні директиви можна буде реалізувати в Україні без попередніх реформ енергетичного ринку.

Тематична дискусія 3: Фінансування біоенергетичних проектів

Партнери секції: Landes Bank Berlin, Німецьке агентство відновлюваної енергетики (FNR)

Модератор: **Фолькер Засе**, Посольство Німеччини

Учасники:

-Др. Хіршхойзер, керуючий директор, LandesBank Berlin AG

Анна Кузнєцова, Німецько-український політичний діалог

Микола Даценко, експерт з біомаси, колишній представник Міністерства аграрної політики України

Андрій Станєв, консультант Німецького агентства з відновлюваної енергетики (FNR)

Андреас Тойбер, Федеральне міністерство продовольства, сільського господарства та захисту споживачів, Німеччина

Арнас Бройтігам, LandesBank Berlin AG

В Україні майже не існує сформованого біоенергетичного ринку. Обсяги виробництва біодизелю та біоетанолу дуже невеликі, а рамкового законодавства немає. Відсутнє розуміння сфери, а тому,

попри неймовірний потенціал, уряд надає їй надто мало фінансування та підтримки. Інвестори не наважуються вкладати капітал, оскільки високі ризики роблять ринок непривабливим.

Проте біоенергетика та біогаз потенційно є прибутковим бізнесом для України. Відходи тваринництва, рослинництва та харчової промисловості особливо підходять для виробництва біогазу. Теоретично за умови повного використання 22,9 млн га потенційно орної землі рослинних відходів було б достатньо для збільшення загального виробництва енергії на 25%. Україна щороку виробляє 52 млн тонн рослинних відходів, які можна формувати у вигляді гранул і брикетів, що легко використовувати та перевозити. Їх можна використовувати для опалення в Україні або, якщо вони відповідають європейським стандартам, експортувати до ЄС. Відходи тваринництва становлять 90 млн тонн на рік, і з них теоретично можна виробляти до 4 млрд кубометрів біогазу для виробництва електроенергії та тепла.

Забезпечити використання 100% відходів нереально, і навіть у Німеччині – країні, що активно виробляє біогаз, – частка відходів для виробництва енергії сягає лише 15%. Однак біоенергетичний потенціал України надто великий, щоб його ігнорувати. За словами одного з учасників, попри нинішню недорозвиненість виробництва біогазу в Україні воно здатне вирішити екологічні проблеми, пов'язані зі зберіганням і розміщенням сільськогосподарських відходів, покрити місцеву нестачу енергії, створити нові робочі місця в сільській місцевості та підвищити прибутковість сільського господарства.

Найбільша перешкода для розвитку біоенергетики в Україні – розпливчастість законодавчої бази та відсутність ефективних заходів підтримки. У поточній Енергетичній стратегії зазначено необхідність розвитку біоенергетики, але не наведено жодних економічних інструментів, якими можна було б цього досягти. У грудні 2010 року до Верховної Ради було подано законопроект «Про розвиток виробництва та споживання біологічного палива». Він містить низку регуляторних норм, спрямованих на поширення використання біопалива – передусім на поступове збільшення обов'язкової частки біопалива для транспортних засобів. Крім того, закон забезпечить економічні стимули для інвестицій, зокрема особливі умови оподаткування та митні збори.

Гравці енергетичного сектору часто не усвідомлюють, наскільки вигідним може стати ринок біопалива. Цей брак обізнаності, а також потужне лобі підприємств, що видобувають викопне паливо, і представників атомної енергетики суттєво стримують розвиток ринку біопалива в Україні. До того ж, оскільки викиди вуглекислого газу в Україні нижчі за ліміти Кіотського протоколу, немає стимулу до зменшення викидів CO₂ через перехід на біоенергію.

Успішний розвиток біоенергетичних проектів в Україні залежить від узгодженої державної

політики, що регулюватиме та пропагуватиме використання біомаси. Наприклад, завдяки підвищенню податку з виробників традиційних джерел енергії можна заохочувати перехід до ширшого використання біомаси. Ключові зацікавлені сторони (інвестори, виробники обладнання, банки та державні органи) можуть також поширювати інформацію про успішні «взірцеві» проекти, показуючи екологічну та економічну життєздатність біоенергетичних потужностей.

Рекомендації:

1. Зробити особливий наголос на біоенергетиці в оновленій Енергетичній стратегії.
2. Проекти, в яких використовується відновлювана енергія, мають отримати *сприятливі умови фінансування з тривалими періодами окупності*.
3. Спростити процедури сертифікації для біопалива.

Тематична дискусія 4: Фінансування в енергетичний сектор – за що платять інвестори?

Модератор: **Олена Волошина**, керівник діяльності в Україні, Міжнародна фінансова корпорація

Учасники:

Домінік Меню, представник BNP Paribas Ukraine

Браян Бест, керуючий директор з інвестицій, Dragon Capital

Зекі Ондер, виконавчий віце-президент, Sekerbank (Туреччина)

Айра Саул Рубенштейн, партнер, Traficon s.r.o (Чехія)

Кнут Ріхтер, голова експортно-фінансового відділу, LandesBank Berlin AG

Енді Кузіч, директор з розвитку бізнесу, PricewaterhouseCoopers

Учасники дискусії були одностайними в тому, що ринок капіталу у сфері зеленої енергетики в Україні недорозвинений. Структура системи зеленого тарифу та відсутність довготермінового фінансування, на думку учасників, – основні чинники, що стоять на заваді сталим інвестиціям.

Учасники назвали низку умов, необхідних для розвитку ринку капіталу:

1. Стабільний, передбачуваний уряд.
2. Незалежні інституцій, що регулюють ринок.
3. Потужний пул інвесторів.

Оскільки ці умови відсутні в Україні, знайти кошти на проекти відновлюваної енергетики дуже непросто. Проекти з терміном окупності меншим за п'ять років трапляються вкрай зрідка. Більшість проектів потребують доступу до довготермінових гнучких кредитів, яких в Україні немає.

Проблема частково полягає в банківській системі та законодавстві. Проекти відновлюваної енергетики потребують вкладання великих коштів, й українські банки не можуть забезпечити належних гарантій під енергетичні проекти. А без гарантій інвестори не хочуть їх фінансувати. Відповідно, найбільш рентабельними проектами можуть бути електростанції на базі промислових підприємств², які постачають невеликі обсяги енергії в локальні електромережі. Серед інших рентабельних сфер розвитку – біомаса, енергія вітру та енергозбереження. Запорукою успіху тут є місцеві банки, що відіграватимуть роль посередників. Однак цим банкам будуть потрібні спеціальні знання та розуміння для оцінки рентабельності таких проектів. Банки могли б сформувати консорціум, але питання щодо спільного забезпечення фінансування однак залишиться актуальним.

Окрім проблеми довготермінового фінансування, учасники виокремили ще одну перешкоду для становлення сектору зеленої енергетики – короткозорую політику зеленого тарифу. Країни, що мають величезний бюджетний дефіцит, вважаються дуже несприятливими для інвестицій. Тому вони намагаються запроваджувати вигідні зелені тарифи, щоб привабити інвесторів. Можливо, у короткотерміновій перспективі ці тарифи й працюють, але чи є вони надійними?

Досвід Чехії та Німеччини може слугувати застереженням для України. Чеський уряд запровадив тариф, який, як він невдовзі зрозумів, у довготерміновій перспективі виявився непосильним. Однак як член ЄС Чехія не могла просто відмовитися від цієї політики. Натомість вона запровадила додатковий податок у розмірі 20%, щоб врівноважити різницю у тарифах. Навіть Німеччина має проблеми зі стабільністю зеленого тарифу, особливо з огляду на непевність майбутнього атомної та вугледобувної галузей. Зелені тарифи в Німеччині гарантувались протягом тривалого терміну, проте з втіленням великої кількості таких проектів ціна для споживачів стала зависокою. Чи може уряд продовжувати субсидувати відновлювану енергетику із завищеними тарифами? Якщо це

проблема для Німеччини, то, зрозуміло, Україні також є про що непокоїтися.

Однак, за словами Айри Саула Рубенштейна, перешкоди на українському ринку не варто перебільшувати. Існують виклики, але є і можливості. Зосереджуйтесь тільки на негативних сторонах, інвестори самі накликають на себе проблеми.

---

² Електростанції промислових підприємств включають біогаз, вироблений з органічних відходів, і електростанції з комбінованим циклом.

У цьому зв'язку Зеки Ондер запропонував приклад з практики, що демонструє успішний результат активних підприємницьких рішень. Турецький Sekerbank пропонує довгострокові позики з пільговими ставками для проектів у сфері енергоефективності. Крім того, банк надає позики не тільки корпораціям, а й фізичним особам, залучаючи якнайширше коло зацікавлених сторін. Енергоефективність – справа не тільки уряду чи великих компаній. Sekerbank заохочує споживачів брати позики - у рамках таких програм, як теплоізоляція, сонячна енергія та перехід на газ, – переконливо доводячи, що такі заходи сприяють енергозбереженню, та показуючи, як завдяки економії в довготерміновій перспективі вартість позики окуповується. Однак для такої системи потрібні суттєва підготовка та потужний малий і середній підприємницький сектор. У цьому аспекті показники України слабкі, але роль населення та приватного сектору надзвичайно важлива.

Утім, хоч би яким великим був потенціал для інвестування, врешті-решт саме уряд повинен виконувати свою обіцянку про запровадження реформ зеленого тарифу. Таких обіцянок було багато – про створення сталих зелених тарифів, ухвалення привабливішої інвестиційної політики, але мало з них дотримано.

Рекомендації:

1. *Змінити систему зеленого тарифу, створивши рентабельну життєздатну структуру.* Уряд може попередньо оголосити цільові тарифи, які він планує запровадити, та підвищувати їх рівень поступово. Теперішня структура зелених тарифів не дає змоги планувати, особливо через те, що зелені тарифи не затверджують до завершення будівництва об'єкту.
2. *Інформацію про успішні проекти потрібно активно поширювати, обговорювати та використовувати як передові приклади.* Активна популяризація успішних проектів може посилити довіру інвесторів і змінити сприйняття українського ринку.
3. *Інвестори прагнуть швидких прибутків, однак для сталого ринку потрібна система, яка популяризує розумні очікування щодо прибутків, інвестицій, які окуповуються впродовж тривалого терміну.*
4. *Потрібно створити комітет, який представлятиме підприємницький сектор українських і європейських компаній.* Це дасть змогу зацікавленим підприємцям взаємодіяти з урядом через консолідоване право голосу. (Багато учасників дискусії та членів аудиторії висловили готовність присвячувати більше часу та зусиль для розроблення та лобювання створення такого комітету.)

Тематична дискусія 5: Енергоефективність: приклади з практики

Модератор: **Марина Бельдей**, Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики

Учасники:

Олександр Мазурчак, перший заступник голови Київської міської державної адміністрації

Юлія Шевчук, інвестиційний радник в Україні, NEFCO; член ради ЄУЕА

Микола Троїцький, генеральний директор, «Сен-Гобен будівельна продукція Україна», член ради ЄУЕА

Гуннар Барк, директор проекту будівництва, EcoEnergy Scandinavia AB

Зіновій Фітель, перший заступник мера Івано-Франківська

Олена Холодова, Центр з проблем зміни клімату та сталої енергетичної політики, Центральноєвропейський університет (Будапешт)

Вольфганг Гомернік, директор, Delta Projektconsult Ukraine TOV

Володимир Жигало, перший заступник мера Славутича (Київська обл.)

У дискусії брали участь керівники вже завершених, поточних і планованих проектів. Успішні проекти енергозбереження мали спільні характеристики. Виконавці:

1. Застосовували точні інформаційні системи та чітку методологію для виконання, моніторингу, порівняння та вдосконалення.
2. Досліджували та застосовували передову практику й розбудовували технічну спроможність для виконання проектів.
3. Для залучення інвестицій розробляли ретельно продумані концепції проектів і підтримували прозоре добре організоване управління.
4. Залучали всі зацікавлені сторони, особливо населення, які часто були змушені інвестувати в проекти та отримували привабливі фінансові умови (а саме недорогі позики).

Виконавці називали такі виклики, які сповільнюють виконання проектів з енергозбереження:

1. Розрізнені закони та слабка регуляторна база перешкоджають успішним на місцевому рівні проектам виходити на загальнонаціональний рівень.
2. Центральні органи влади не створюють стимулів для офіційних осіб запроваджувати заходи з енергозбереження. Крім того, деякі закони, навпаки, демотивують місцеві теплові компанії інвестувати в заміну обладнання на ефективніше.
3. Позики недоступні або їх пропонують на непривабливих умовах, і банки не зацікавлені в таких проектах.
4. Оподаткування не оптимізовано для сталого інвестування.
5. Немає механізмів реінвестування коштів зелених тарифів. Державна тарифна політика погано розроблена та економічно недоцільна.
6. Комунікаційні кампанії несистемні.

Стислий огляд проектів і результатів:

Київська міська влада. Влада Києва розробила технічні рекомендації для енергоефективної роботи. 1 500 громадських будівель 2005 року оснащено лічильниками. Відтоді було втілено низку різноманітних пілотних проектів, зокрема з оновлення систем опалення в чотирьох будинках, встановлення енергоощадних ламп у школах і часткової модернізації кількох котельних агрегатів. Для забезпечення системного підходу виконавці створили Підрозділ з виконання проекту і приділили особливу увагу моніторингу та вдосконаленню системи. Як завжди, отримати фінансування було непросто. Міська влада змогла виконати багато проектів завдяки використанню єврооблігацій і продажу квот на викиди згідно з Кіотським протоколом, проте місцеві виконавці хотіли б мати прямий доступ до позик. Зараз виконавці в Київській міській державній адміністрації намагаються залучити прямі іноземні інвестиції для завершення проекту зі спалювання відходів.

Nordic Environmental Finance Corporation (NEFCO) здійснила свій перший проект з енергоефективності на міському рівні в Івано-Франківську. НЕФКО зосереджується на проектах малого та середнього масштабу. NEFCO поліпшила енергоефективність у дев'ятих школах, встановивши опалювальні індивідуальні теплові пункти й замінивши двері та вікна. Вкладені кошти повернулися через 3,5 року. Загалом NEFCO не може допомогти 80% компаній, які просять фінансування, через надмірний податковий тягар. Малі та середні підприємства не можуть витримати високий податковий тягар, внаслідок чого зменшується кількість малих і середніх підприємств, обсяг сплачених податків, що в результаті негативно впливає на міський бюджет.

«Сен-Гобен» навів приклади успішно впроваджених проектів у Литві та Росії. Компанія спеціалізується на будівельних матеріалах, які сприяють захисту довкілля та енергозбереженню. Оскільки опалення житлових будівель – один з найбільших енергозатратних секторів, воно також є однією зі сфер, в якій найлегше підвищити енергоефективність. У Литві «Сен-Гобен» додатково утепив і замінив двері та вікна у багатоквартирному будинку, спорудженому 40 років тому, на 50% зменшивши енерговитрати (кВт/м²). Щоб вирішити проблему браку фінансування, компанія спорудила три додаткові поверхи в багатоквартирному будинку та використала кошти, отримані від продажу квартир, на оплату заходів з поліпшення енергозбереження. У Росії компанія здійснила перший проект реконструкції, встановивши індивідуальні лічильники та оновивши опалювальну систему в одному багатоквартирному будинку. Отримавши змогу контролювати своє споживання енергії, мешканці зменшили його на 30%.

Проект «Відходи – в енергію» (Донецьк). EcoEnergy Scandinavia AB споруджує завод з переробки відходів для виробництва електроенергії, який має запрацювати на початку 2012 року. Компанія перебуває в процесі підписання з міською владою угоди, спрямованої на гарантування сталого

постачання відходів. Очікується, що завод обслуговуватиме 30–50 тис. будинків і створить більш як 100 робочих місць.

Проект централізованого теплопостачання (Івано-Франківськ). Міська влада Івано-Франківська ініціювала проект з удосконалення системи централізованого теплопостачання і створила шість підпрограм для співпраці (а саме міжнародної, міської, державної та ін.). На травень 2011 року місто завершило енергетичний аудит 100 будівель громадського сектору, модернізувало 22 бойлери та встановило кілька установок комбінованого виробництва теплової та електричної енергії.

Проекти енергозбереження в Угорщині Sustainable Technical and Combined Community Approaches Take Off (STACCATO) створює масштабні демонстраційні майданчики з використанням нових досліджень і розробок у рамках ініціативи Euro Concerto. Працюючи з панельними багатоквартирними будинками (щонайменше на 300–400 квартир), організація координує дії всіх зацікавлених сторін – органів влади, мешканців, надавачів кредитів та ін. – щоб оновлювати чи реконструювати будівлі для максимального енергозбереження. В Угорщині організація модернізувала будинок на 800–900 квартир, великою мірою завдяки участі міської влади в проекті, яка разом з мешканцями

надала 30% коштів. Обидві сторони змогли отримати позики в банках, а держава сплатила 70% суми відсотків за кредитами. Завдяки активній участі всіх зацікавлених сторін проект було завершено всього за шість місяців.

Тематична дискусія 6: Альтернативна енергетика: приклади з практики

Модератор: **Ральф Вальтер**, керівник проекту, Програма фінансування альтернативної енергетики в Україні (USELF)

Учасники:

Дарина Ревіна, керівник Комісії із зелених інвестицій, альтернативних і відновлюваних джерел енергії

Віктор Савків, генеральний директор, «ТІС Еко»; член ради ЄУЕА

Еберхард Наке, керівник виробничої стратегії та технології виробництва біомаси, CLAAS Germany

Юрій Давидов, виконавчий директор ВАТ «Креатив груп»

Торстен Шмідтке, територіальний менеджер у країнах СНД, Amandus Kahl GmbH & Co. KG.

Марта Кагонова, менеджер з продажу, Vestas

Арнульф Дамерау, президент і виконавчий директор, EuroAtlantic Wind Partners

Кімаль Юсупов, директор Департаменту енергії з відновлюваних джерел, Сіменс РФ і Центральна Азія

Джоан Хартер, Activ Solar

Менш як 3% всієї енергії, виробленої в Україні, походить з відновлюваних джерел. Як наслідок, більшість учасників могли обговорювати тільки проекти, що перебувають на початковій стадії або на етапі розроблення. Підприємства, які намагалися розробляти альтернативні чи відновлювані джерела енергії, зіткнулися з подібними перешкодами:

1. *Складно отримати іноземне фінансування.* Через низький кредитний рейтинг України інвестори не хочуть надавати кошти. Без передбачуваного законодавства і достатнього забезпечення кредитів проекти неприйнятні для банків.
2. *Виробникам складно приєднуватися до місцевих електромереж.* Мережі застарілі та неспроможні витримати додаткові джерела енергопостачання.
3. *Отримання дозволів і ліцензування настільки складне,* що виконання проектів в Україні може забирати в 4–6 разів більше часу, аніж на інших ринках.
4. *Законодавство несистемне, запутане та постійно змінюється.* Загальнодержавне та регіональне законодавство часто суперечать одне одному. Отримати право власності на землю буває складно. Державні чиновники іноді на власний розсуд змінюють призначення земельних ділянок. А майбутні ставки оподаткування та регуляторні практики непередбачувані.
5. *Держава видає дозволи, згідно з якими проекти альтернативної енергетики підпадають під дію зелених тарифів, але ці дозволи можна отримати тільки після завершення будівництва.*

Україна прийняла закон про пільговий тариф на зелену енергію з дуже привабливими ставками. Згідно із цим законом Оптовий ринок електроенергії повинен придбавати 100% виробленої електроенергії, і оператори енергосистем повинні надавати перевагу енергії, виробленій із зелених джерел. Насправді енергосистеми фізично нездатні витримувати додаткове енергопостачання, і попри закон про пільговий тариф потенційні інвестори досі не мають мотивації вкладати гроші в загалом непривабливий і непередбачуваний інвестиційний клімат.

Біоенергія – це ефективніше паливо, аніж викопне, оскільки відходи, що надаються до біологічного розкладу, широко доступні. На кожную тонну готового продукту сільськогосподарський сектор виробляє 1,5 тонни відходів. Україна могла б переробляти цю біомасу в біопаливо, але, як було сказано на попередній тематичній дискусії, ринку біоенергетики майже не існує. Ще одне застосування для сільськогосподарських відходів – виробництво солом'яних гранул. Україна експортує 85% вироблених гранул до ЄС, а отже, кошти від продажу цього джерела енергії роблять внесок у ВВП. З газу, що утворюється від розкладання відходів, також можна виробляти до 65 млн м³ біогазу на рік. На українських сміттєзвалищах виробляється 2% всього метану у світі, тож потенціал безсумнівний.

Як із будь-якою енергією, прибутковість залежить від якості пального, що використовується для вироблення енергії, – чи то вугілля, чи то сільськогосподарських відходів. На відміну від викопного пального побічні продукти виробництва біогазу – це добриво, яке можна використовувати, а не токсичні відходи. Попри очевидні переваги, Україна не підтримує розвиток біоенергетичного ринку частково через потужну політичну підтримку викопного палива та атомної енергетики.

Україна також має суттєвий потенціал в енергії вітру та сонця. Інвестування в енергію вітру високоприбуткове з погляду співвідношення витрат і прибутків. Проекти вітрової та сонячної енергетики достатньо швидко реалізуються після початку будівництва. Ці два джерела виробляють електроенергію, яку можна продавати за порівняно конкурентними цінами, та створюють багато робочих місць, особливо в сільській місцевості. Крім того, вітер і сонце, а також біомаса можуть забезпечувати більшу частину потреб в електроенергії у віддалених регіонах і сприяти планам місцевого розвитку.

Однак вимога про використання 30% місцевої складової обмежує інвестиції в проекти альтернативної енергетики. Учасники інших тематичних дискусій закликали скасувати це правило. Проте зазначали також, що за умови деяких змін компаніям буде легше виконувати цю вимогу. Іноземний страховик Export Credit Agency (ECA) міг би надати більше фінансування, якби положення про локалізацію увідповіднили до стандартів ОЕСР. Якщо цього не станеться, уряд міг би надати фінансування у національній валюті для компенсації відсутності кредитів ECA. Щоб місцеві ресурси стали доступнішими, можна також підвищити пільговий тариф. Та попри все без внесення змін цю умову буде складно виконати.

Міжнародна торгова палата України та Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України створили спеціальну комісію з питань зелених інвестицій та альтернативних і відновлюваних джерел енергії. Ця комісія успішно внесла проект закону на підтримку прийняття зелених тарифів, зокрема застосування зелених тарифів до електроенергії, виробленої з біомаси, вітру, і проектів комбінованого виробництва електричної та теплової енергії. Крім того, великою мірою завдяки зусиллям комісії раніше не визначений зелений тариф на біогаз отримав загалом задовільний коефіцієнт 2,6, хоча це й менше за європейський рівень, який становить 2,9. Якби коефіцієнт підвищився до європейського рівня, біоенергетика в Україні стала б реальною можливістю. Проте такий успіх залежатиме від співпраці між урядом і підприємцями. Комісія могла б стати найкращим інструментом для екоорієнтованих підприємств, за допомогою якого вони могли б лобювати зміни до законодавства та долати перешкоди на шляху розвитку ринку біоенергетики.

Три приклади проектів:

Електростанція в Родниковому (Крим). Електростанція, збудована Activ Solar, перша в Україні постачатиме струм, отриманий із сонячної енергії. Серед кінцевих споживачів буде багато довколишніх сіл і міст. Сонячні батареї розташовані на неорних землях і не витісняють сільськогосподарські культури. Найпродуктивніший період виробництва енергії – літо – збігається із часом, коли потреба в електроенергії в Криму найвища. У цей час через більшу кількість туристів і роботу кондиціонерів потрібно на 300 МВт електроенергії більше, аніж узимку.

EuroAtlantic wind projects. Компанія споруджує два вітрові парки в Криму, які вироблятимуть 300 МВт електроенергії та створять 2 тис. робочих місць. Висновки техніко-економічного обґрунтування, розробленого 2007 року, були позитивними, і відтоді компанія намагається отримати необхідне фінансування та дозволи уряду. Для того, щоб вітрові парки почали працювати, компанія повинна провести лінії електропередач і модернізувати кілька підстанцій.

Виробництво біогазу з твердих побутових відходів у Маріуполі (Запорізька обл.). «ТІС Еко» спорудила дві установки зі збору газу потужністю 200 і 600 кВт, під'єднаних до двох найбільших сміттєзвалищ. Проекти були успішними, оскільки керівники підтримували відкрите спілкування з місцевими органами влади та користувалися послугами висококваліфікованого персоналу з технічного планування. Утім, знайти кваліфікованих працівників для обслуговування та роботи установок, а також технічні дані про структуру та склад сміттєзвалища було непросто.